

מעדני שבת

פרשת בראשית תשפ"ד

גליון שס"ט

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

צפרנים בהלכה

הבצל החכמה (ב' ל"ה) מאריך לדון האם מהני כשמטילן תיכף לבית הכסא ושוטפן ומורידן עם מים כי אין כאן חשש כלל לכרע, שהרי הזיזן ממקומן וגם הוציאן מביתו דמהני, וא"כ אפשר שזה נחשב כשריפה או דלמא הטעם למה שהצריכו לקבור או לשרוף הצפרנים הוא להודיע שגם הם יצאו מן הקדושה והוה כמו קדשים שנפסלו שיש שטעונין קבורה ויש שטעונין שריפה.

הרמ"א שם מוסיף כשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן. ויתחיל בשמאל בקמיצה, ובימין באצבע. וסימן לזה דבהג"א בשמאלו, ובדאג"ה בימין. כי בנטילה כסדרן יש בו משום סכנה לשכחה ולקבור בנין ולעניות ולשם רע. ובאבודרהם מסיים וסימנך קש"א - ק'מיצה ש'מאל י'מין א'צבע. ויש הכותבים שלכן הקדים הרמ"א לכתוב יד שמאל קודם ואחר כך ימין, כי הסימן הנזכר הוא לפי סדר זה ואינו בדוקא ואדרבה כמו שתמיד יש להקדים ימין לשמאל, אמנם אליה רבה כתב בשם הכלבו שהקדמת יד שמאל בנטילת הצפרניים בדוקא הוא.

נטילת ידים לאחר שנטל צפרניו

השו"ע (ד' י"ח) כתב שיש ליטול הידים אחר נטילת הצפרנים בין מידי בין מרגליו, בין שנטלן במספריים ובין בידי או בשיניו, ואפילו נטל רק צפורן אחת צריך ליטול שני ידיו עד הפרק ולפחות עד סוף קשרי אצבעותיו. יש שכתבו ליטול לכתחילה ג' פעמים לסירוגין, ומעיקר הדין די ברחיצת מים פעם אחת כל יד, אך לא סגי בשאר מידי דמנקי. ויש המלמדים זכות על אלו שאין נזהרים בנט"י כשתלשו צפורן אחת בשיניים וכן הכוססים הצפרניים בשיניהם שאיננו לשם נטילת הצפרניים אלא עקב עצבנות. האשל אברהם (בוטשאטש) כתב מי שנוטל צפרניים של אדם אחר, הנוטל אין צריך ליטול ידיו אפילו נגע בצפרניים, והניטל חייב בנטילת ידים.

ליטול בשבת

אסור ליטול צפרניו בשבת בין ביד בין בכלי, בין לעצמו בין לאחרים, מן התורה משום מלאכת גוזז. השו"ע (שכ"ח ל"א) כתב צפורן שפרשה אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר, בכלי פטור אבל אסור. לא פרשו רובן, ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת. ופירש"י כלפי מעלה כלפי ראשי אצבעותיו, ור"ת פ' דהיינו כלפי הגוף וצריך לחוש לשני הפרושים.

חציצה

השו"ע (או"ח קס"א א') פוסק לענין נטילת ידים שצריך ליזהר מחציצה, שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, כגון צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר ובצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר. הרמ"א מוסיף ומשום הכי לא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים לנטילה, משום דהוי כמיעוטו שאין מקפיד, כי אין מקפידים על זה לנטילה אבל אם היה מקפיד הוא צריך לנקרן.

בחול המועד

השו"ע (או"ח תקל"ב) פוסק מותר ליטול צפרנים בחוה"מ בין דיד בין דרגל אפי' במספרים. הרמ"א כתב יש מחמירין ואוסרים בין בסכין בין במספרים. המ"ב מפרש דבזה שייך ג"כ הטעם כדי שלא יכנס למועד כשהוא מנוול ויחתכם בערב הרגל. ואם נטלן מערב יום טוב מותר ליטול בחוה"מ. גם הרמ"א רק החמיר בסכין אבל בידי או בשיניו מותר.

רש"י (ג, כא) על הפסוק 'כתנות עור' כתב חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן. ובפרקי דרבי אליעזר (י"ד) מה היה לבושו של אדם הראשון עור של צפרן וענן כבוד מכסה עליו כיון שאכל מפרות האילן נפשט עור צפרן מעליו.

הרב פעלים (למחבר בן איש חי ב' ד') מבאר לולי הצפרנים אשר הושמו על ראשי אצבעות היו הידים טמאות לעולם, דהיינו אפילו ביום, אפילו בלא שינה היתה רוח רעה שורה עליהן, אך ע"י הצפרנים אשר הושמו על האצבעות, שהם לבוש קשה מאד, והוא של קדושה, לכן אין שורה רעה עליהם בכל עת, אלא רק בלילה בעת השינה, וגם בכל עת שיכנס לבית הכסא. והא דהצפרנים מגינים היינו דוקא אותם שעל הבשר של האצבעות, אך החלק העודף על הצפרנים שכנגד בשר האצבע אדרבה צריך לחתכו, כי שם נאחזים הקליפות ויונקים וצריך ליזהר לחתוך הצפרנים שגדלו יותר מדי, באצבעות הידים ובאצבעות הרגלים.

השו"ע (או"ח ר"ס) פוסק מצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בערב שבת. המ"ב כתב שיטול צפרניו בערב שבת אבל ביום ה' מקפידין שלא ליטול מפני שהצפרנים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגלוחן וא"כ אין זה תיקון כבוד שבת שחוזר לצאת. וליל ששי דינו כיום ששי. ואין לקוץ אלא בע"ש או בעיר"ט והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום ה' ומן הידים ביום ו'.

הנה באחרונים יש שכתבו שהטעם שאין ליטול צפרניו ביום ה' הוא משום שמתחיל לגדול בשבת והוי כסוך מלאכה, ולפי"ז ביום ד' מותר. ויש שכתבו משום שאין זה כבוד שבת, ולפי"ז ביום רביעי וקודם לכן ודאי אין זה כבוד שבת, זולת במקום צורך וסיבה מוצדקת.

יש שכתבו שלא לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום אחד, האשל אברהם (בוטשאטש) כתב שהלילה הולכת אחר היום שלאחריו בכך. המ"ב (סק"ז) כתב יש מקומות שאין נוטלין צפרונים בר"ח אפי' חל בעש"ק כי כן צוה ר"י חסיד. ובאליה רבה (סק"ד) מביא מדרש שפעם א' נפטר רב אחד ונתראה לתלמיד בחלום כשכתם על מצחו, ואמר לו מפני שלא היה נזהר מלדבר בברכה אחת מעין שבע וכשהחזן אומר קדיש, ושלא היה נזהר לגלח צפרניו בערב שבת. ומי שטובל עצמו בערב שבת יטול צפרניו קודם טבילה.

איתא בגמרא (מועד קטן י"ח). השורף צפרנים חסיד קוברן צדיק זורקן רשע שמא תעבור עליהן אשה מעוברת ותפיל ולכן בבית המדרש דלא שכיחי נשי או בית המרחץ שעשוי רק להרחצת אנשים מותר לזרוק.

גם איתא שם בגמרא דאין בכחן להזיק רק בדוכתא דנפילי אבל אי כניש להו בתר הכי ושדי להו לאבראי לית לן בה. וכתב בפרישה (רמ"א) מכאן דאם חתך בביתו במקום דשכיחי נשי ונפל מידו קצת צפרניו יכבד אותו המקום ויזיזם ממקומם ושוב לית לן בה, והאליה רבה כתב דאפשר דדוקא כשהשליכן חוץ לחדר הוי שינוי מקום.

עוד איתא בגמ' (נדה י"ז). ה' דברים הן שהעושה אותן מתחייב בנפשו כו' והנוטל צפרניו וזורקן לרה"ר.

תוס' שם מפרשים מה דשורפן חסיד הוא משום דליכא למיחש שמא יתגלו. ובערוך פירש ששרפת צפורן מזקת לאדם, ולכך הוא חסיד שמחמיר לשורפן אע"ג שמזיק לו.

כתיב (ב, ג) 'ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אתו'. החפץ חיים כתב כמה נואלו המה קטני אמנה המאחרים לקבל את השבת וממהרים לצאת, כי הלא כל ששת ימי המעשה יונקים מן הקללה שנתקלל אדם הראשון בזעת אפך תאכל לחם, ורק השבת לבדה יצאה מכלל הקללה והקב"ה בכבודו ובעצמו ברך את היום הזה, ותחת אשר בעלי השכל ממהרים להכנס אל השבת לקבל ברכתה ומאחרים לצאת בשביל שלא להכנס כ"כ מהר אל קללת ששת ימי המעשה, מהפכים הם את הסדר ומאחרים הם להכנס אל הברכה ונחפזים הם לצאת ממנה ולהכנס במהרה אל הקללה של ששת ימי המעשה.

הגר"א באדרת אליהו כתב שבתיבת 'בראשית' מרומזין בו ששה עקרים לעבודת הבורא, ב' בטחון, ר' רצון הבורא, א' אהבה, ש' שתיקה, י' יראה, ת' תורה. ויש שכתבו שראשי תיבות של 'בראשית ברא אלקים את' הם ראשי תיבות של הפסוק 'בך בטחתי אל אבושה'.

כתיב (ג, כ) 'ויקרא האדם שם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי', רש"י מפרש חוה נופל על לשון חיה, שמחיה את ולדותיה, כאשר תאמר (קהלת ב, כב) מה הוה לאדם, בלשון היה. ומ"מ קשה למה באמת לא קראה חיה. רש"י הירש מפרש חוה לשון פיעל משורש חיה הנותנת חיים. כבר נודע לאדם שעתיד הוא למות וכבר נאמר לו שאשתו תלד לו בנים, באותה שעה הוא קרא לה חוה שכן היא הנותנת חיים לכל חי, האדם ימות אך בזכות האשה יחיה גם האיש כי יקום בניו אחריו. ויכול היה אדם לכעוס על אשתו שבעטיה נטרד מגן עדן אך הוא קורא לה על שם הגדול שבתפקידיה, והיא המצילה מן המות, כי היא הנותנת חיים בזה שיש לו בנים. וחוה מורה תמיד על החיאה רוחנית, כדכתיב (תהלים יט, ג) 'יחיה דעת' ממנה לא רק חיי הגוף, אלא חיי הרוח והנפש. היא המחיה את הדור הבא.

כתיב (ג, כב) 'ועתה פן ישלח ידו וגו' ואכל וחי לעולם וישלחו ה' אלקים מגן עדן, ואח"כ כתיב ויגרש את האדם, ואח"כ וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת. החתם סופר בתורת משה תמה דמשמע לולי שנתירא הקב"ה שישלח ידו ויאכל מעץ הדעת וחי לעולם לא היה מגרשו מן הגן, ולפי המובן מפשטי הקרא שלח הקב"ה אותו מפני חטאו, ועוד קשה שבתחילה כתיב וישלחו ואח"כ כתיב ויגרש שגרשו לעולם.

ומיישב שלא רצה הקב"ה לגרשו מן הגן ולביישו אלא לכשיצא פעם אחת שוב לא יניחו לחזור עוד שאין ניכר כ"כ הבושה בזה, ולפי מה שכתב הרמב"ן שקודם החטא היו פירות גן עדן נבלעים באיברים כמו המן, אבל אחר החטא הוצרך לנקביו, ולכן יהא זקוק לנקביו כדי שיהא מוכרח לצאת אז מן הגן לעשות צרכיו, דלא יגרע הגן עדן ממחנה ישראל במלחמה, דכתיב ביה (דברים כג, טו) כי ה' אלקיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש, וכתיב ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ, ואז לכשיצא אדם חוץ לגן לעשות צרכיו ישכן מקדם לגן עדן את להט החרב ולא יוכל להכנס עוד, אלא שחשש הקב"ה אולי עוד קודם שיצטרך לנקביו ויוזקק לצאת החוצה ישלח ידו ויאכל מעץ החיים וחי לעולם וכשיוזקק אח"כ לצרכיו ויצא החוצה גם אם יסגור בעדו מ"מ וחי חוץ לגן חיי עד, וזה לא טוב, לכן וישלחו מגן עדן לעבוד את האדמה, היינו דשליחותו היתה כדי שיעבוד האדמה אשר לוקח משם, ושוב אחר ששלחו והיה חוץ לגן ויגרש את האדם הא כיצד, וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ולא יוכל לחזור עוד.